

20 | STU | 2025 | PRIČE

ČETIRI PERSPEKTIVE O VIDLJIVOSTI, KANONU I ODGOVORNOSTI MEDIJA

Žene autorice i radijski eter u Hrvatskoj

MARTINA BRATIĆ

SvečFoto: Marko Prpic/PIXSELLanost u povodu početka emitiranja projekta "Novi Drugi" na Hrvatskom radiju

SHARE

RADIO | TREĆI PROGRAM

RADIO STUDENT | YAMMAT

MARTINA VAZDAR

TRPIMIR MATASOVIĆ

HRVATSKI RADIO | SKLADATELJICE

IVA LOVREC ŠTEFANOVIĆ

HRT

U hrvatskome radijskom prostoru, uz svu raznolikost formata i profesionalnih tradicija, prisutnost skladateljica i autorica ostaje tema koja se rijetko (sustavno) analizira.

Usporedivši takvo stanje s drugim kontekstima i nekim drugim kulturnoumjetničkim prostorima (što svoj nepoštenosti unatoč, nerijetko ostaje mehanizmom za progovaranje o određenim *nedostajanjima* ili omaškama), primjećuje se da ta tema postoji, iako također znatno manje problematizirana negoli bi se to možda očekivalo.^[1]

Radio je, kao medij koji čuva i reproducira glazbenu memoriju, i dalje važan posrednik između stvaranja i slušanja – možda ne više masovni kreator kanona, ali svakako jedan od njegovih tumača i, povremeno, ili barem posrednički, jedan od njegovih korektora. Kako danas različite radijske postaje pristupaju glazbenome stvaralaštvu žena? Postoji li uopće svijest o tome da spol (ili rod?) igra ulogu u odabiru, predstavljanju i recepciji glazbe? I, najvažnije, može li radio djelovati kao korektiv povijesnih nejednakosti?

Odgovori četvero sugovornika – svih redom radijskih profesionalaca – Trpimira Matasovića (HRT – HR 3; urednika i autora jedine kućne emisije koja sustavno i kritički prati glazbena zbivanja u Hrvatskoj, *Sedam dana glazbe*), Ive Lovrec Štefanović (HRT – HR 3; urednice i autorice emisije *Putovi hrvatske glazbe, talk show* formata koji je nedavno obilježio 25 godina emitiranja), Dubravke Bokun (Radio Dubrovnik), Tereze Kelam (suradnice u programu Radio Studenta) te Martine Vazdar (glazbene urednice i voditeljice na radiju Yammam FM) – otvaraju sliku koja je istodobno fragmentarna i komplementarna: fragmentarna u mjeri u kojoj odražava različite profesionalne položaje, uvjete rada, kontekste i programske prioritete, a komplementarna utoliko što se njihovi uvidi nadopunjuju i razotkrivaju slojevitost pitanja vidljivosti žena u radijskome eteru.

Također, razlike među njima jasno odražavaju razlike među radijskim kulturama: od javnoga servisa preko alternativnog do komercijalnog, ali i različite osobne senzibilitete urednikâ i urednicâ. Jasno je, naravno, da je riječ o uzorku koji je malen, a do određene mjere i pristran (samim izborom sugovornika, njihovim iskustvenim pozicijama i tipom programa iz kakvih izniču) te je važno na umu imati činjenicu da za potrebe ovoga teksta njihove prakse nisu bile predmetom dubinske analize, nego mogu služiti kao indikativan, ali izoliran pogled u postojeće uredničke perspektive i trendove.

Radio kao oblikovatelj kanona: ograničena moć, ali jasna odgovornost

PREGLEDAJTE SVE DOGAĐAJE

S **Trpimirom Matasovićem** dotakli smo se pitanja odnosa radija i kanona. On upozorava kako je nužno definirati najprije o čemu se govori: je li kanon ono što struka smatra vrijednim ili ono što izvodilačka praksa održava živim? Kada i zanemarimo ovakva pitanja na koja je gotovo nemoguće dati jednoznačan odgovor, Matasović ističe da je važno na umu imati i činjenicu da „radio ima relativno skroman doseg u općoj populaciji, ali veći među slušateljima klasične glazbe“.

U tom smislu radio – osobito javni – ima funkciju oblikovanja javnoga mnijenja, ali tek posredno utječe na kanon, potičući na rad glazbenike, priređivače i muzikologe, reći će. Upravo zbog toga Matasović drži da radio ima društvenu odgovornost u pogledu zastupljenosti skladateljica. Zakonski okviri tu obvezu već propisuju, a on ističe da se rodna ravnopravnost ne kosi s estetskim kriterijima, nego ih nadopunjuje: „Ne vidim to kao opreku. Rekao bih da se ti kriteriji međusobno nadopunjuju.“

Trpimir Matasović u razgovoru o Dori Pejačević s akademkinjom Koraljkom Kos – Foto: Matej Grgić/Glazba.hr

Slično na ova pitanja gleda i **Iva Lovrec Štefanović**, čija se perspektiva temelji na dugotrajnome uređivačkom radu, u četvrt stoljeća *Putova hrvatske glazbe*, a u kojima je uvijek svjesno nastojala davati prostora skladateljicama.

U njezinoj se slici povijesti ističe perspektiva protoka vremena: dotakla se izoliranoga slučaja **Dore Pejačević**, čije se značenje unazad par desetljeća profiliralo kao neizmjereno uspješan glazbeni nacionalni brend, „do pojave trojke S.O.S.“ – Sande Majurec, Olje Jelaska i Sanje Drakulić – s kojima otpočinje i sustavnija prisutnost skladateljica u glavnim produkcijskim tokovima domaće glazbe, pa sve do novih, mlađih generacija, koje bilježe iznimne domaće i napose inozemne uspjehe.

Putovi hrvatske glazbe

Prema iskustvu Ive Lovrec Štefanović, promjene nisu rezultat kampanja, nego procesâ: „(naše) skladateljice su imale priliku ravnopravne ‘borbe’ za medijski prostor činjenicom svoje kvalitete, a ne time što su žene“, istaknula je. No u isto nas vrijeme urednica *Putova* upozorava i na ogroman paradoks: unatoč medijskoj dostupnosti suvremenih skladateljica, kako govori – povijesna su imena i dalje u znatnoj mjeri ostala potisnuta. „Ivana Lang“, podsjeća Lovrec Štefanović, „i dalje je u sjeni, a bez izvođenja i snimanja, radio o njoj ne može govoriti.“

Iva Lovrec Štefanović

Između institucionalnog i alternativnog

U središnjim hrvatskim radijskim institucijama rodna je pitanja, čini se, najlakše artikulirati. I Matasović i Lovrec Štefanović govore o implicitnim praksama „pozitivne diskriminacije“, o urednicama koje čine većinu u redakcijama, o svjesnosti u programskim timovima. Matasović će pritom istaknuti kako „nijedan urednik ne doživljava ravnopravnost kao ugrozu uredničke slobode“.

U središnjim hrvatskim radijskim institucijama rodna je pitanja, čini se, najlakše artikulirati

U alternativnom medijskom prostoru, međutim, retorika se postaje uključivija. Za **Terezu Kelam** s **Radio Studenta**, rod nije rubrika, nego dio šire političke osjetljivosti medija. Radio Student je, kaže, prostor „potpune inkluzivnosti“ i „nezastupljenih glasova“, ali istovremeno mjesto gdje se naglašavaju sličnosti, a ne razlike. Za nju je rod više fluidna kategorija nego os redakcijskoga odabira: „polazi se iz perspektive jednakosti u kojoj se naglašava zajedništvo, a ne identitet“, istaknula je Kelam.

No i ona priznaje: prepreke postoje, samo su drugdje nego što ih radio ili, bolje rečeno, sama auditivna perspektiva radija može dohvatiti. Prepreke Tereza Kelam opisuje kroz iskustva kantautorica: „Predrasude i podcjenjivanja najčešće dolaze kada su u pitanju tehničke stvari: ozvučenje, kablovi, ono što se stereotipno gleda kao „muški posao““. Dakle: radio može biti inkluzivan, ali industrija „iza scene“ i dalje reproducira neravnopravnost, zaključuje naša sugovornica.

Foto: Franka Štrkalj

Jedna drukčija pozicija uočava se u praksama regionalnoga izdanja Hrvatskoga radija. **Dubravka Bokun** (urednice glazbenoga programa na HRT-ovu Radiju Dubrovnik), odgovarajući na postavljena pitanja, potvrdila je da su u njihovu programu doista češće zastupljeni muški skladatelji, iako se u eteru puštaju i djela skladateljica. Objasnjava da su u ranijim godinama na postaji postojale specijalizirane emisije klasične glazbe, poput *Glazbenoga mozaika* i *Divertimenta*, u kojima je imala priliku obrađivati i djela skladateljica, „kijih, iskreno, nema puno“, govori.

Te su emisije danas ugašene, pa je i prostor za tematsko predstavljanje ženskoga glazbenog stvaralaštva znatno sužen. Na pitanje, pak, treba li radio pridavati veću pozornost predstavljanju skladateljica i ženskih autorica, Bokun je istakla da se u uređivanju ne vodi rodnim kriterijem. „To nije nešto čemu se pridaje pažnja; pažnja je na stilu, aranžmanu, kvaliteti izvedbe i radiofoničnosti pjesme“, navodi, osobito kada je riječ o zabavnoj glazbi.

Ova tri modela, nazvat ću ih: institucionalni, alternativni i regionalni, pokazuju da pitanja rodne vidljivosti u radijskom eteru ne ovise samo o pojedinim urednicima ili glazbenim politikama, nego o širem prepletu varijabli: od identiteta samih medijskih kuća, njihovih mogućnosti, tradicija, do strukturnih ograničenja.

Javni servis, sa svojom misijom i infrastrukturom, ima veći potencijal proizvoditi prostor za ispravljanje povijesnih nejednakosti; alternativni mediji često proširuju granice i propituju standarde, ali rade u

uvjetima manjega dosega i naprosto drukčijih prioriteta; regionalne postaje, pak, funkcioniraju u specifičnim lokalnim okvirima u kojima rutine i smanjeni formati ponekad ograničavaju tematsku širinu, iako upravo u njima često postoji najtješnji kontakt s lokalnom glazbenom zajednicom.

Perspektiva komercijalnog radija: između estetike i društvene svijesti

Perspektiva **Martine Vazdar** s radija Yammata FM odražava često prisutnu dvojakost: složenu, nijansiranu poziciju koja uključuje kritičko promišljanje i svijest o stvarnosti s kojom se suočavaju glazbeni urednici, glazbeni profesionalci, ali i sami autori, odnosno autorice. „Spol ne bi trebao biti *angle*; cilj bi trebao biti promicanje kvalitete“, ističe, dodajući kako sa zadovoljstvom primjećuje da se negativni trendovi vezani uz spolnu jednakost u radijskome eteru, barem u žanrovima koje njeguje Yammata, ipak mijenjaju na bolje.

Foto: Martina Vazdar, Yammata FM

„Brojne domaće autorice koje puštamo na Yammatu pravi su primjer da se stvari pozitivno mijenjaju; u međuvremenu su izašle i kompilacije kantautorica koje samostalno stvaraju glazbu i njeguju autorstvo“, govori nam Vazdar.

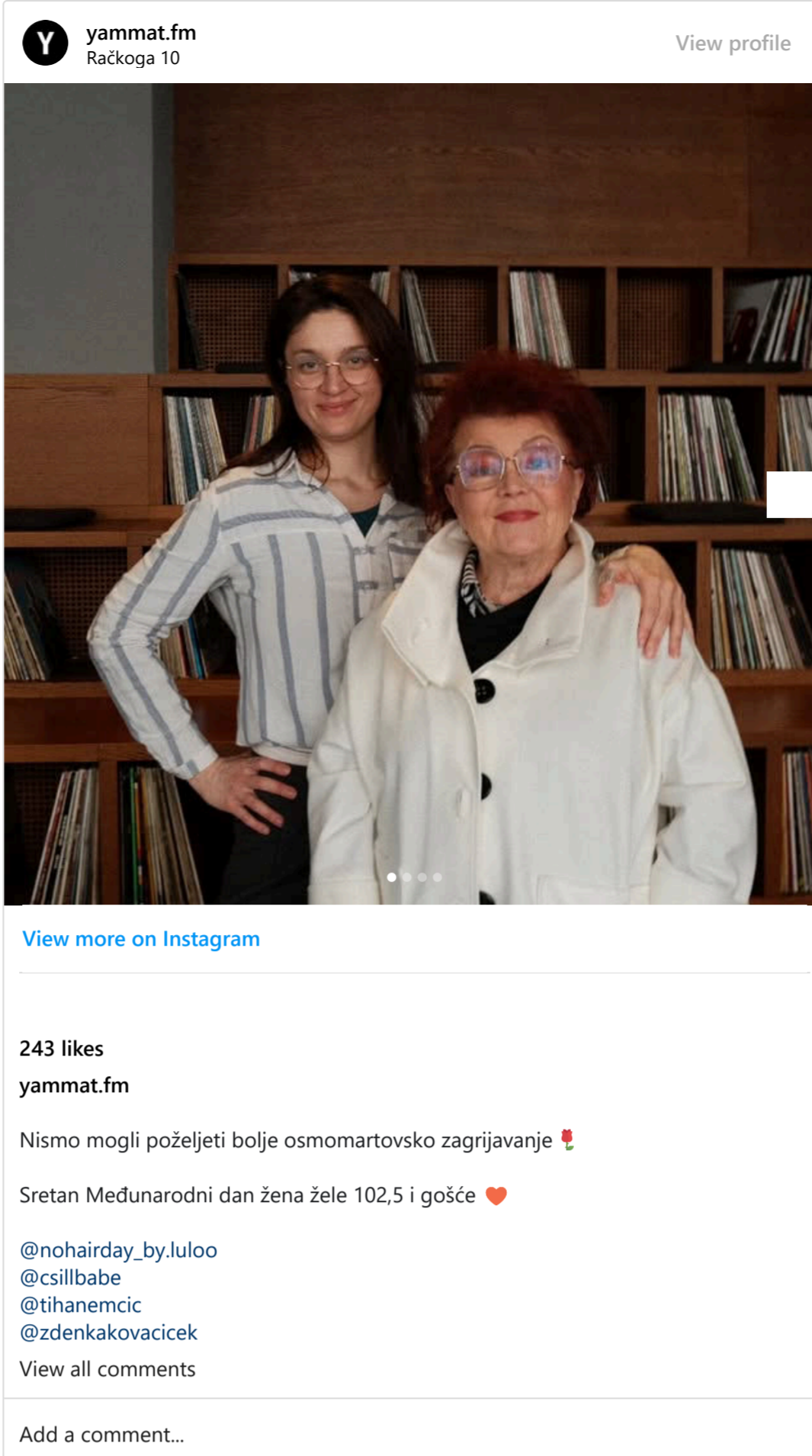
Ipak, slično kao i Tereza Kelam, i Martina Vazdar ističe da su određene „tehničke uloge, poput produkcije i tonskih inženjera i dalje percipirane kao muška domena“, i u njima je, obje smatraju, uistinu uočljiva rodna nejednakost. „Izazovi s kojima se žene suočavaju u glazbenoj industriji nisu nestali. Mislim da se i danas rjeđe vidi žene da *masteriraju* u studiju, dirigiraju ili produciraju, neka me netko razuvjeri, ali dojam je i dalje takav“, govori, dodajući da su žene i dalje u glazbenoj industriji učestalije izložene seksizmu, uznemiravanju i stereotipima koji određuju njihov profesionalni put.

Uz nužnost *networkinga* kao mreže podrške, Vazdar naglašava i važnost vidljivih uzora. „Stvarne žene, hrabre žene, pionirke mogu dodatno potaknuti autorice da izaberu vlastite smjerove; kroz povijest je bilo fantastičnih dirigentica i producentica, a kroz karijeru sam i sama razgovarala s nekima od njih“, govori, dodavši „toplu preporuku svima da za upoznavanje s tim *streamom* ženske povijesti pogledaju dokumentarni film *Sestre s tranzistorima*.“

„Aktivno tražimo i promičemo glazbu autorica i radimo na balansu“

Ipak, na Yammata FM-u, koji razvija specifičan estetski profil kroz ultimativnu aktualnost i praćenje suvremenih trendova, uočava se možda i najproaktivnija uloga među u ovome tekstu spominjanim radijskim postajama kada je riječ o vidljivosti autorica, jer ona nije stvar formalnih uredničkih politika, nego svakodnevne, svjesne glazbene selekcije. „Aktivno tražimo i promičemo glazbu autorica i radimo na balansu“, nastavlja Martina Vazdar; naglašava i da na adresu radija kontinuirano pristiže glazba domaćih autorica. „Taj se rad čuje u eteru, a ja se sama ulovim da vrlo često puštam blokove isključivo izvodačica, ponekad i čitave emisije“, priznaje.

Autorice su, dodaje, predane, inovativne i donose „specifičnu perspektivu koja obogaćuje radijski eter, i naprosto je divno slušati ih.“

Kada govori o odgovornosti medija, Martina Vazdar tu je nedvosmislena: „Apsolutno da. Mediji su filter i glavni distributer glazbe i kulture.“ Smatra da radijske postaje ne bi trebale samo pratiti trendove nego ih i stvarati, posebno kada je riječ o ispravljanju dugotrajnih neravnoteža. Prepoznavanje i poticanje ženskoga autorstva, u toj je logici, istodobno profesionalna i društvena dužnost.

Na kraju, žanrovska slika koju iznose i Martina Vazdar i Tereza Kelam korespondira s globalnim trendovima: autorice su najprisutnije u popu, r&b-ju, soulu, rocku i na indie sceni, dok su manje zastupljene u metalu i u ulozi instrumentalistica općenito. Elektronička scena, zaključuje Martina Vazdar, pokazuje rastući broj autorica, što ona vidi kao ohrabrujući pomak.

„Nema žanra u kojemu žene uopće nisu zastupljene“, ističe, ali neravnomjernost je u određenima – još uvijek očita.

Što radio danas može – i treba – učiniti?

Iako se mehanizmi među urednicima razlikuju, svi se slažu u jednome: radio ima i prostor, i odgovornost da poveća vidljivost skladateljica. Iva Lovrec Štefanović pritom podsjeća na modele koji već postoje, a koji bi, vjeruje, mogli poslužiti kao vrijedan poticaj domaćim inicijativama. Jedan takav bio je serijal Danskoga radija o skladateljicama, koji je u okviru njezina ciklusa *Oda-birano* (HR1) moglo čuti i domaće slušateljstvo. U takvim je kontekstima moguće otvoriti i pitanje može li (domaći) eter povremeno preuzeti ulogu edukatora, a ne samo emitera.

Može li eter povremeno preuzeti ulogu edukatora, a ne samo emitera?

Razgovori s urednicima otkrivaju da u hrvatskome radijskom prostoru ne postoji jedinstvena politika prema autoricama, nego niz paralelnih mikropraksi koje zajedno grade novu, složeniju sliku. No zajednički je nazivnik svih ovih pozicija činjenica da se o ženskome glazbenom autorstvu – više ili manje izdvojeno – danas govori više nego ikada, te da radio, unatoč promjenama medijskoga krajolika, ostaje prostorom u kojemu se mogu čuti oni glasovi koji su drugdje možda prešućeni.

Ravnopravnost u radijskome eteru, na kraju, ne proizlazi iz kvota, već iz profesionalne kulture: kulture odgovornosti, kulture slušanja i kulture pamćenja. Upravo zato radio danas ima priliku ne samo reproducirati glazbu, nego i stvarati uvjete u kojima glasovi, stoljećima potisnuti u tišinu, dobivaju svoj prostor. A taj se prostor, kako svjedoče naši sugovornici, polako, ali vidljivo, širi.

Ravnopravnost u radijskome eteru ne proizlazi iz kvota, već iz profesionalne kulture: kulture odgovornosti, kulture slušanja i kulture pamćenja

Delia Derbyshire, BBC Radiophonic Workshop, 1965.

[1] Ovdje ću spomenuti jedan od važnijih recentnih projekata analize zastupljenosti autorica u medijskome prostoru, a koji se bavio slučajem BBC Promsa, „najvećega svjetskog festivala klasične glazbe“ i jednoga od ključnih projekata britanskoga javnog servisa, a čiji programi i narudžbe novih djela uvelike određuju repertoar koji (kasnije) emitira BBC Radio 3.

Zaklada **DONNE** Women in Music u analizi programske koncepcije 2024. uvela je novi pokazatelj uključenosti: vrijeme izvedbe, odnosno, njezino trajanje, s ciljem ukazivanja na činjenicu da unatoč brojčano povoljnijoj zastupljenosti žena u programu, njihova djela i dalje zauzimaju znatno manje izvedbenoga prostora. U pojašnjenju njihove misije stoji sljedeće: „Vrijeme koje se svakome skladatelju daje na pozornici od presudnoga je utjecaja na to koliko jasno njegov ili njezin umjetnički „glas“ dopire do publike.

Kada se žene i autore iz globalne većine rjeđe uvrštava u program, ili ih se predstavlja samo kroz kraća djela, njihov rad može djelovati kao usputni dodatak. Istinska ravnopravnost u glazbi ne odnosi se samo na broj uključenih skladatelja, nego na pravednu količinu izvedbenoga vremena i stvaranje stvarnog prostora da se svaki glas čuje.“

Članak je napisan uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije na temelju Programa ugovaranja novinarskih radova u elektroničkim publikacijama.

SHARE

Moglo bi Vas zanimati

Analiza uloge glazbe u povećanju fizičke izdržljivosti i fokusiranosti sportaša

Bruce Springsteen: pet ideja za (drugi) film

glazba.hr

Vijesti

VIJESTI
OGLASNA PLOČA
DAJ 5
CESARICA

Događanja

Slušaj & Gledaj

REPLAY
PODCAST
VIDEO PRIČE
RECORDING + SCORE
TJEDNI GRAMOFON

Čitaj

INTERVJU
IZVJEŠTAJ
RECENZIJ
PRIČE
KOLUMNE
DIGITAL & BIZ
RETROSPEKTIVA

Kontakt

IMPRESSUM
PRAVILA PRIVATNOSTI
POSTANI SURADNIK

CANTUS D.O.O.
BARUNA TRENKA 5
10000 ZAGREB
HRVATSKA
GLAZBA@GLAZBA.HR

CRAFTED BY EUROART93